
МІЖГАЛУЗЕВІ ЗВ'ЯЗКИ СИСТЕМИ ПРИРОДОРЕСУРСНОГО ПРАВА

М. А. ДЕЙНЕГА, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: marinad@meta.ua

Анотація. У статті здійснено дослідження міжгалузевих зв'язків системи природоресурсного права з іншими елементами системи права через аналіз їх міжгалузевої взаємодії, міжгалузевого взаємного впливу, міжгалузевого правового регулювання і колізійного регулювання. Визначено, що вивчення інституту міжгалузевих зв'язків системи природоресурсного права має привести у кінцевому підсумку до високоефективного регулювання правовідносин у сфері використання і відтворення природних ресурсів та забезпечити стабільність і стійкість всієї системи природоресурсного права й законодавства.

Міжгалузеві зв'язки забезпечують взаємодію природоресурсного права з іншими елементами системи права, спрямовану на регулювання природоресурсних суспільних відносин, а також на дотримання балансу між різними правовими галузями з метою усунення колізій всередині права. Міжгалузеві зв'язки природоресурсного права мають два напрями впливу на суспільні відносини: перший – спрямований на взаємодію з іншими галузями права та їх елементами з метою досягнення певного правового результату, інший – на врегулювання колізій всередині системи права шляхом визначення дії однієї з колізійних галузей.

Ключові слова: система природоресурсного права, міжгалузеві зв'язки, міжгалузева взаємодія, міжгалузевий взаємний вплив, міжгалузеве правове регулювання, колізійне регулювання

Актуальність.

Усі галузі права визнаються складовими єдиної системи права України, а відповідно, не можуть існувати повністю автономно одна від одної, вони взаємодіють між собою і взаємно впливають одна на одну. Місце відповідної галузі права у системі права України в значній мірі визначається здатністю правових норм різної

галузевої приналежності створювати міжгалузеві зв'язки. Вивчення інституту міжгалузевих зв'язків системи природоресурсного права має привести у кінцевому підсумку до високоефективного регулювання правовідносин у сфері використання і відтворення природних ресурсів та забезпечити стабільність і стійкість всієї системи природоресурсного права й законодавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У науковій літературі проблеми взаємодії і взаємопроникнення системних елементів одних галузей права в інші досліджували Л.А. Музика, Н.М. Оніщенко, Н.І. Пікуров, Д.Р. Сафіулліна, М.Ю. Челишев та інші науковці. Міжгалузеві зв'язки системи природоресурсного права, незважаючи на їх актуальність, нині залишаються малодослідженою проблематикою.

Метою статті є визначення міжгалузевих зв'язків, що забезпечують взаємодію природоресурсного права з іншими елементами системи права, спрямовану на регулювання природоресурсних суспільних відносин.

Результати.

Усі елементи системи права пов'язані між собою за допомогою певних зв'язків, що забезпечують їх взаємодію. При цьому зв'язки елементів всередині однієї галузі права (норм, інститутів, підгалузей) є внутрішньогалузевими зв'язками, а зв'язки елементів, що належать до різних галузей права, – міжгалузевими зв'язками. Існування міжгалузевих зв'язків можливо як на вищому рівні – галузі права, так і на рівні окремих її елементів.

Внутрішньогалузеві і міжгалузеві зв'язки галузі права є парними юридичними категоріями. Ця парність виражена, по-перше, у загальному призначенні цих зв'язків, тобто у спільності їх функціональної ознаки – пов'язувати, у тому числі і погоджувати, норми різних правових елементів відповідних правових систем, зокрема підгалузей (внутрішньогалузеві зв'язку), галузей (міжгалузеві зв'язки). По-друге, обидва види зв'язків в їх системному прояві, нарівні

з аналогічними зв'язками інших правових галузей, є одним з виразів принципу єдності і диференціації, одночасно забезпечуючи відповідну внутрішньосистемну єдність і визначаючи специфіку галузі права, а також її окремих елементів. По-третє, ці зв'язки носять взаємообумовлений характер і не існують один без одного [6, с. 24].

Міжгалузеві зв'язки у праві вчені визначають як: відносини взаємної залежності, обумовленості і спільності між різними правовими галузями, включаючи й їх окремі частини [11, с. 56]; зумовлені системною будовою права відносини взаємної залежності між галуззю права й іншими правовими утвореннями, що забезпечують їх взаємодію, спрямоване на регулювання окремих суспільних відносин і захист суб'єктів цих відносин [10, с. 8].

Міжгалузеві зв'язки ззовні виявляються у наступних формах: міжгалузеве взаємодія, міжгалузевий взаємний вплив, міжгалузеве правове регулювання і колізійне регулювання [11, с. 60–62].

Міжгалузеве взаємодія представляє собою взаємний динамічний зв'язок правової галузі та інших галузей або окремих їх елементів, який послідовно відображається на всіх стадіях правового регулювання й у всіх елементах його механізму [9, с. 49]. Завдяки міжгалузевим зв'язкам норми різних галузей права не просто впливають з різних сторін на суспільні відносини, а взаємодіють, тобто спільно впливають на них. Метою даної взаємодії є гармонійний розвиток суспільних відносин.

Так, наприклад, міжгалузевий зв'язок (взаємодія) природоресурсного права з адміністративним правом полягає у тому, що у процесі державного управління у сфері використання і відтворення природних ресурсів, притягнення до відповідальності за

порушення природоресурсного законодавства застосовуються адміністративні методи правового регулювання, крім цього відповідно до норм адміністративного права визначається система державних органів управління.

Застосування норм адміністративного права для регулювання природоресурсних відносин обумовлено наявністю публічно-правових засад у наданні прав на використання природних ресурсів (права власності, права користування), необхідністю планування, нормування (лімітування) використання природних ресурсів, ведення державних кадастрів, моніторингу природних ресурсів. Значна кількість норм, що встановлюють порядок створення і діяльності, повноваження державних органів управління у сфері використання і відтворення природних ресурсів, відносяться до адміністративного права. Крім цього, певна кількість відносин, що регулюється адміністративним правом, виникає під час притягнення власників і користувачів природних ресурсів до адміністративної відповідальності за порушення правил природокористування. Разом з тим, природоресурсне право на відміну від адміністративного права визначає зміст діяльності органів управління у сфері використання і відтворення природних ресурсів, зміст функцій управління тощо.

Окрім цього, усі види використання природних ресурсів, за винятком загального природокористування, є платними. Плата встановлюється за користування землею, ресурсами вод, лісів, надр, тваринного світу тощо і вноситься природокористувачами до бюджетів різних рівнів відповідно до Бюджетного й Податкового кодексів України. Такі відносини складають предмет фінансового й податкового права й регулюються їх нормами.

Міжгалузеві зв'язки, крім того, включають й зв'язки статичного характеру, що проявляються у зовнішній формі права, його джерелах. Міжгалузевий взаємний вплив – це процес впливу один на одного різних, у деякій мірі взаємопересічних (у предметних і змістовних відносинах) правових утворень, у результаті чого може відбуватися їх трансформація (на рівнях правових норм й правореалізації) [7, с. 230].

Так, наприклад, відповідно до ст. 131 Земельного кодексу України громадяни та юридичні особи України, а також територіальні громади і держава мають право набувати у власність земельні ділянки на підставі міни, ренти, дарування, успадкування та інших цивільно-правових угод [2]. Укладення таких угод здійснюється відповідно до Цивільного кодексу України з урахуванням вимог Земельного кодексу України. При цьому, особливості цивільно-правових угод щодо відчуження земельних ділянок визначені ст. 132 Земельного кодексу України.

Міжгалузеве правове регулювання – це процес упорядкування суспільних відносин за допомогою різногалузевих правових засобів, у рамках якого одні галузеві інструменти поєднуються з іншими галузевими інструментами [8, с. 37].

Згідно зі ст. 105 Лісового кодексу України порушення лісового законодавства тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність відповідно до закону. Частиною 2 цієї статті передбачена відповідальність за засмічення лісів побутовими і промисловими відходами [5]. Одночасно, ст. 73 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначено склад адміністративного правопорушення – засмічення лісів відходами, що тягне за

собою накладення адміністративного штрафу [3]. Цією ж статтею Лісового кодексу України передбачена відповідальність за незаконне вирубування та пошкодження дерев і чагарників. У ст. 246 Кримінального кодексу України зафіксовано склад злочину – незаконна порубка лісу, що заподіяла істотну шкоду, а також вчинення таких дій у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах, що карається штрафом або арештом, або позбавленням волі [4].

Колізійне регулювання, що здійснюється між правовими галузями, – це звід встановлених правом правил (колізійних норм), які дозволяють узгоджувати дію норм однієї галузі права з іншими. Дане регулювання включає нормативне визначення галузевого пріоритету, тобто визначення того, які норми підлягають застосуванню у пріоритетному порядку у порівнянні з іншими, які норми мають бути застосовані у разі розбіжності положень правових норм різних правових галузей, що становлять конкретну частину міжгалузевого правового регулювання [12, с. 81]. На думку М.Ю.Челишева, встановлення способу галузевого пріоритету відбувається у двох формах: 1) у вигляді правила про пряме застосування норми галузі права, але з можливими обмеженнями, встановленими в іншій галузі права; 2) у формі припису про субсидіарне застосування норм галузі права [12, с. 85].

Так, відповідно до ст. 3 Земельного кодексу України земельні відносини, що виникають при використанні надр, лісів, вод, а також рослинного і тваринного світу, регулюються Земельним кодексом України, нормативно-правовими актами про надра, ліси, води, рослинний і тваринний світ, якщо вони не суперечать Земельному кодек-

су України. Згідно зі ст. 2 Водного кодексу України земельні, лісові, гірничі відносини, а також відносини щодо використання та охорони рослинного і тваринного світу, що виникають під час користування водними об'єктами, регулюються відповідним законодавством України [1]. У Цивільному кодексі України безпосередньо передбачена можливість застосування цивільного законодавства до регулювання природоресурсних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами.

Залежно від приналежності правової галузі, з якою взаємодіє природоресурсне право, до матеріальних або процесуальних правових галузей, виділяють два види міжгалузових зв'язків: регулятивні й охоронні. Відмінність у зазначених видах міжгалузових зв'язків полягає у способах вирішення поставлених завдань перед галузями права [10, с. 29]. Роль міжгалузових зв'язків природоресурсного права у взаємодії з матеріальними галузями права є регулятивною – напрямом впливу таких зв'язків є зміцнення взаємодії природоресурсного права з іншими правовими галузями з метою встановлення і регулювання відповідних правовідносин. Роль міжгалузових зв'язків природоресурсного права у взаємодії з процесуальними галузями права є охоронною (зв'язки виникають при здійсненні захисту порушених або оспорюваних прав, свобод і законних інтересів різних суб'єктів права).

Крім того, міжгалузові зв'язки поділяють на дві групи залежно від того, відображені вони в законі, чи ні. Фіксація системних зв'язків у тексті закону вимагає їх обов'язкового відображення у правозастосовному акті, у той час, як інші зв'язки, залежно від конкретних обставин, можуть зазначатися у процесі правозастосування, а можуть лише

матися на увазі [9, с. 208]. Дійсно, такий поділ має не лише суто теоретичне, а й практичне значення. Адже динамічний розвиток суспільних відносин і правової системи не може передбачити всі можливі життєві ситуації.

Однак, найбільш повною видається класифікація міжгалузевих зв'язків галузей права, запропонована М.Ю. Челишевим. Так, за різними підставами їх можна класифікувати на такі види: 1) залежно від тієї галузі права, з нормами якої взаємодіє галузь, – міжгалузеві зв'язки між галузями приватного та публічного права; 2) залежно від специфіки їх прояву при реалізації регулятивної й охоронної функцій; 3) за стадіями правового регулювання; 4) за їх характером – на статичні (у законодавстві) і динамічні (під час правореалізації); 5) залежно від тієї ролі, що притаманна відповідним міжгалузевим зв'язкам, – субординаційні та координаційні зв'язки [12, с. 112]. Науковець зазначає, що така класифікація може бути доповнена й іншими критеріями поділу.

Висновки і перспективи.

Міжгалузеві зв'язки забезпечують взаємодію природоресурсного права з іншими елементами системи права, спрямовану на регулювання природоресурсних суспільних відносин, а також на дотримання балансу між різними правовими галузями з метою усунення колізій всередині права. Міжгалузеві зв'язки природоресурсного права мають два напрями впливу на суспільні відносини: перший – спрямований на взаємодію з іншими галузями права та їх елементами з метою досягнення певного правового результату, інший – на врегулювання колізій всередині системи права шляхом визначення дії однієї з колізійних галузей.

Список використаних джерел

1. Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 24. Ст. 189.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3. Ст. 27.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст. 1122.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 131.
5. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 17. Ст. 99.
6. Музика Л.А. Міжгалузеві зв'язки цивільного права: огляд окремих проблем. Вісник Академії адвокатури України. 2014. Т. 11. № 2 (30). С. 19–30.
7. Музика Л.А. Про сутність міжгалузевих зв'язків цивільного права. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2014. № 2. С. 227–239.
8. Оніщенко Н.М. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку правової системи: дис. ... д.ю.н.: 12.00.01. Київ, 2002. 378 с.
9. Пикуров Н.И. Теоретические проблемы межотраслевых связей уголовного права: дисс. ... д.ю.н.: 12.00.08. Волгоград, 1998. 410 с.
10. Сафиуллина Д.Р. Межотраслевые связи договорного права: дисс. ... к.ю.н.: 12.00.03. Казань, 2015. 211 с.
11. Чельшев М.Ю. Основы учения о межотраслевых связях гражданского права: монография. Казань, 2008. 206 с.
12. Чельшев М.Ю. Система межотраслевых связей гражданского права: цивилистическое исследование: дисс. ... д.ю.н.: 12.00.03. Казань, 2008. 407 с.

References

1. Vodnyi kodeks Ukrainy 6.06.1995 [The Water Code of Ukraine] (1995). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 24, 189.
2. Zemelnyi kodeks Ukrainy 25.10.2001 [The Land Code of Ukraine] (2001). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 3, 27.
3. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia 7.12.1984 [The Code of Ukraine on Administrative Offenses] (1984). Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR, 51, 1122.
4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy 5.04.2001 [The Criminal Code of Ukraine] (2001). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 25, 131.
5. Lisovyi kodeks Ukrainy 21.01.1994 [The Forest Code of Ukraine] (1994). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 17, 99.
6. Muzyka, L.A. (2014). Mizhhaluzevi zv'iazky tsyvilnoho prava: ohliad okremykh problem [Intersectoral links of civil law: an overview of individual problems]. Visnyk Akademii advokatury Ukrainy, 11, 2 (30), 19–30.
7. Muzyka, L.A. (2014). Pro sutnist mizhhaluzevykh zv'iazkiv tsyvilnoho prava [On the essence of inter-branch ties of civil law]. Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka, 2, 227–239.
8. Onishchenko, N.M. (2002). Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia ta rozvytku pravovoi systemy [Theoretical and methodological principles of formation and development of the legal system]: dys. ... d.yu.n.: 12.00.01. Kyiv, 378.
9. Pykurov, N.Y. (1998). Teoretycheskye problemy mezhotraslevykh sviazei uholovnoho prava [Theoretical problems of intersectoral links of criminal law]: dyss. ... d.yu.n.: 12.00.08. Volhohrad, 410.
10. Safyullyna, D.R. (2015). Mezhotraslevy sviazy dohovornoho prava [Intersectoral relations of contractual law]: dyss. ... k.yu.n.: 12.00.03. Kazan, 211.
11. Chelyshev, M.Yu. (2008). Osnovy uchenyia o mezhotraslevykh sviaziakh hrazhdanskoho prava [Fundamentals of the doctrine of intersectoral links of civil law]: monohrafiia. Kazan, 206.
12. Chelyshev, M.Yu. (2008). Systema mezhotraslevykh sviazei hrazhdanskoho prava: tsyvylystycheskoe yssledovanye [System of intersectoral relations of civil law: civil studies]: dyss. ... d.yu.n.: 12.00.03. Kazan, 407.

M. A. Deineha (2019). Intersectoral links of the natural resource law system. Law. Human. Environment, 10(2): 66–71, <https://doi.org/10.31548/law2019.02.008>.

Summary. The article deals with the study of inter-branch links of the system of natural resource law with other elements of the system of law through the analysis of their inter-sectoral interaction, inter-sectoral mutual influence, inter-sectoral legal regulation and conflict management. It is determined that the study of the institute of interbranch relations of the system of natural resources law should lead ultimately to highly effective regulation of legal relations in the field of use and reproduction of natural resources and to ensure stability and stability of the whole system of natural resources law and legislation.

Intersectoral links provide the interaction of natural resource law with other elements of the legal system, aimed at regulating natural resource-based social relations, as well as the balance between different legal branches in order to eliminate conflicts within the law. Intersectoral links of natural resources law have two directions of influence on social relations: the first is aimed at interaction with other branches of law and their elements in order to achieve a certain right result, the other – to resolve conflicts within the system of law by identifying the actions of one of the conflict industries.

Keywords: system of natural resource law, intersectoral connections, intersectoral interaction, intersectoral mutual influence, intersectoral legal regulation, collision regulation